

Хмеленко Катерина Михайлівна

студентка юридичного факультету
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Халапсіс Олексій Владиславович

доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри

соціально-гуманітарних дисциплін

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

(м. Дніпро, Україна)

ФІЛОСОФІЯ ПРАВА ЯК ПІДГРУНТЯ ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНИХ ПРАВОВИХ ЯВИЩ

Філософія права – це юридична наука, яка розглядає суть права, тобто ця наука покликана відповісти на питання «Що є право?». Право – не статичне явище, розвиток права залежить від розвитку людства, право індивіда має реалізовуватися. А отже, філософія права допомагає спеціалістам-юристам розглядати право з різних точок зору, що впливає на функціонування інституту права в державі. Щоб право розвивалося, варто приділяти увагу його ціннісним аспектам, які і розглядає філософія права.

Одним із перших термін «філософія права» використав Г. Гуго, який вважав, що юриспруденція має складатися з юридичної філософії, юридичної догматики та історії права [1]. Філософія права поділяється на декілька галузей: аксіологію права, антропологію права, онтологію права, гносеологію права та праксеологію права. У контексті цієї теми розглянемо аксіологію та антропологію права.

Аксіологія права вивчає ціннісний аспект права, тобто його цінності, право як цінність, а також ціннісний аспект юридичної науки й освіти. Цінності права є загальнолюдськими, тобто такими, які право втілює в життя суспільства. Людина створила право для власних потреб, а отже, найвищою його цінністю (абсолютною цінністю, самоцінністю) є людина, її життя, свобода, відповідальність, гідність, власність, рівність, справедливість тощо. Аксіологія права розрізняє цінності-цілі та цінності-засоби. До першої категорії належать передусім загальнолюдські цінності, задля впровадження яких у суспільне життя й було створено право. Другу категорію становлять правові цінності. Їх створено правом для досягнення цінностей-цілей. Правові цінності, як і цінності права, належать до розряду духовних. Провідне місце серед них посідає правосвідомість, ті ідеї, концепції, принципи, теорії, які вона містить [2].

Право, на думку деяких дослідників, у своєму аксіологічному вимірі виступає як чітко визначена форма правових цінностей, як специфічна форма правової повинності, відмінна від усіх інших (моральних, релігійних і т. под.) форм повинності та ціннісних форм. У найбільш загальному вигляді під правовими цінностями розуміються властивості (ознаки) права, істотно значущі для людей. До них належать передусім невід’ємні атрибути права – свобода, рівність, справедливість [3].

Можна сказати, що аксіологія права розглядає ставлення людини до права, адже право може змінювати свої цінності, якщо свої цінності змінює людство. Із цим явищем тісно пов’язані правосвідомість та правова культура. Правова культура – це система правових цінностей, що відповідають рівню досягнутого суспільством правового прогресу й відображають у правовій формі стан свободи особи, інші соціальні цінності [4]. Правосвідомість, у свою чергу, впливає з правової культури, правосвідомість – це розуміння права, його принципів, мети існування, значення. Людина аналізує будь-яку подію крізь призму своєї свідомості, тобто крізь призму своїх цінностей, саме вони керують людиною. Загальнолюдські цінності визначають правосвідомість. Чим вищий рівень правової культури, тим вищий рівень правосвідомості, адже якщо особа цінує своє право, вона буде докладати зусиль, щоб аналізувати події (визначати причинно-наслідкові зв’язки), які відбуваються навколо. У цьому проявляється її ставлення до самої себе та до суспільства. Звісно, рівень функціонування та розвитку державної системи напряду залежить від рівня правової культури та правосвідомості в державі. Україна поставила за мету побудувати правову державу, у правовій державі правова культура та правова свідомість є основами ефективного розвитку.

Антропологія права, або юридична антропологія. Філософська антропологія – це частина філософії, у якій вивчається людина як особливий рід суцього, осмислюються проблеми людської природи та людського буття, аналізуються способи людського існування. Філософська антропологія є фундаментом сучасної моральної і правової філософії. Саме апеляція до сутності людини дозволяє обґрунтувати ідею права й критерій справедливості. Тому правову антропологію можна визначити як учення про основи права в людському бутті, спосіб і структуру буття людини як суб’єкта права, чи стисло – учення про право як спосіб людського буття [3].

Юридична антропологія як наука про людину як соціальну істоту в її правових вимірах, проявах, характеристиках зможе переорієнтувати сучасну юридичну науку та практику на загальнолюдські цінності, зумовить якісну переоцінку цих цінностей. Юриста-антрополога не повинна турбувати абстрактна людина, його перш за все цікавить конкретна людина в певній спільності з її автономним відокремленим середовищем, з її реальними можливостями правового буття та самоздійснення [5].

Антропологія права досліджує право через реальну поведінку його суб’єктів. Тобто всі юридичні новації є наслідком зміни поведінки індивідів.

Поведінка, у свою чергу, ґрунтується на загальнолюдських цінностях людини. Антропологія права розглядає поведінку конкретної людини. Так, якщо в суспільстві кількість злочинів починає зростати, юридична антропологія має з'ясувати, що саме змінилося в житті кожного зі злочинців. На основі цього дослідження правники мають сформулювати пояснення діянь (причини та передумови), а також створити план дій щодо зміни ситуації та попередження подібних. Зрозуміло, що людина є частиною соціуму, але соціум – це не абстрактна речовина, а конкретні люди, які мають свідомість. Антропологія права переплітається з аксіологією права, тобто розглядаючи дії конкретної людини, науковці обов'язково спостерігають за ставленням людини до себе та оточення. Також юридична антропологія тісно пов'язана з поняттям праворозуміння. Праворозуміння – це відображення в людській свідомості за допомогою поняття, позначуваного терміном «право» (або ж іншим однозначним із ним словом чи символом), того явища, яке оцінюється певним суб'єктом як корисне для задоволення його потреб існування та розвитку й забезпечується соціальними обов'язками інших суб'єктів [6].

Отже, правова філософія – це юридична наука, яка розглядає суть та призначення права. Аксіологія та антропологія права – це галузі філософії права, які беруть участь в аналізі права. Аксіологія права пов'язана з поняттями «правова культура» та «правосвідомість», антропологія права – з поняттям «праворозуміння». Для того, щоб описувати правові явища, варто торкатися всіх можливих аспектів, і філософських також.

1. Шмоткін О. В. Філософія права як фундаментальна юридична наука. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 2. С. 307–320.

2. Бандура О. О. Аксіологія права як складова філософії права. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2015. № 1–2. С. 45–56.

3. Філософія права: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / О. Г. Данильян, О. П. Дзьобань, С. І. Максимов та ін.; за ред. д-ра філос. наук, проф. О. Г. Данильяна. Харків: Право, 2009. 208 с.

4. Попадинець Г. О. Правосвідомість і правова культура як чинники становлення громадського суспільства. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: *Юридичні науки*. 2016. № 850. С. 422–427.

5. Подковенко Т. О. Роль юридичної антропології у сучасному праворозумінні. *Форум права*. 2012. № 1. С. 782–787.

6. Рабінович П. М. Потребове праворозуміння як вислід соціально-матеріалістичної парадигми (загальнотеоретична характеристика). *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2014. № 1. С. 6–15.